

QASHQADARYO MINTAQASIDA INNOVATSION INFRATUZILMANING RIVOJLANISH DARAJASI O'RNI

Sattorov Shohruh

Qarshi davlat universiteti

Mustaqil tadqiqotchisi

shohruhsattorov1994@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada Qashqadaryo viloyatida investitsiya faoliyatini baholashning kompleks yondashuvlari yoritiladi. Tadqiqotda investitsiyalarning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik natijalarini tizimli tahlil qilish hamda rasmiy statistik ma'lumotlarni modellashtirish orqali samarali va barqaror investitsiya siyosatini shakllantirish imkoniyatlari asoslab beriladi. Shuningdek, 2020–2024-yillar davrida investitsiya jarayonlarini chuqur tahlil qilishda statistik ma'lumotlarni tizimlashtirish va qayta ishlash zarurati ochib beriladi.

Kalit so'zlar: investitsiya faoliyati, hududiy investitsiya siyosati, statistik tahlil, investitsiyalar samaradorligi, iqtisodiy-ijtimoiy va ekologik ta'sir, investitsiyalarni modellashtirish, barqaror rivojlanish.

KIRISH.

Bugungi kunda jahon iqtisodiyotida innovatsion rivojlanish iqtisodiy o'sishning eng muhim omillaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Raqamli texnologiyalar, ilmiy-tadqiqot ishlari va innovatsion infratuzilma elementlari mamlakatlar hamda mintaqalarning raqobatbardoshligini oshirishda hal qiluvchi rol o'ynamoqda. Innovatsion infratuzilma – bu innovatsiyalarni yaratish, joriy etish va tijoratlashtirish jarayonlarini qo'llab-quvvatlovchi institutlar, texnoparklar, biznes-inkubatorlar, ilmiy markazlar, axborot tarmoqlari va moliyaviy mexanizmlar tizimini o'z ichiga oladi. Ushbu infratuzilma elementlari iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlash, yangi texnologiyalarni ishlab chiqarishga joriy etish hamda yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirishga xizmat qiladi. Mintaqaviy iqtisodiyot nuqtai nazaridan innovatsion infratuzilmaning rivojlanish darajasi hududlarning investitsion jozibadorligi, sanoat salohiyati va xizmatlar sektorining kengayishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli hududiy innovatsion tizimlarni rivojlantirish masalasi davlat iqtisodiy siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston sharoitida ham hududlarning innovatsion rivojlanishini qo'llab-quvvatlash, ilmiy ishlanmalarni amaliyotga joriy etish va zamonaviy infratuzilmani shakllantirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Innovatsion markazlar, texnoparklar, startup loyihalarini qo'llab-quvvatlash dasturlari hamda raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali hududiy iqtisodiyotning samaradorligini oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Qashqadaryo viloyatida

investitsiya faoliyatining mazmunan to'laqonli tadqiqi faqat statistik ma'lumotlarni yig'ish bilan cheklanmasdan, balki ularni tizimli tahlil qilish hamda investitsiyalarning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik natijalarini kompleks modellashtirish orqali amalga oshirilishi lozim. Investitsiyalarni o'zlashtirishning istiqbolli yo'nalishlarini aniqlash, resurslarni optimal taqsimlash va investitsiya jarayonida ishtirok etuvchi subyektlarga ta'sir qiluvchi asosiy omillarni aniqlash orqali viloyatda samarali va barqaror investitsiya siyosatini shakllantirish imkoniyati yuzaga keladi. Ayniqsa, hozirgi iqtisodiy va geosiyosiy noaniqliklar sharoitida uzoq muddatli kapital qo'yilmalar oqimini chuqur tahlil qilish tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Qashqadaryo viloyatining 2020-2024-yillar oralig'idagi investitsiya faoliyatini baholashda rasmiy statistik kuzatuvlarning roli alohida ahamiyatga ega. Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, mazkur ma'lumotlar ko'p hollarda tarqoq, fragmentar va o'zaro to'liq mos kelmaydigan shaklda taqdim etiladi, bu esa ularni tizimlashtirish, guruhlash va qayta ishlash zaruratini yuzaga keltiradi. Shu nuqtai nazardan, Qashqadaryo mintaqasida innovatsion infratuzilmaning rivojlanish darajasi va uning hududiy iqtisodiyotdagi o'rni masalasini o'rganish muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi – Qashqadaryo viloyatida innovatsion infratuzilmaning rivojlanish darajasini tahlil qilish, uning iqtisodiy rivojlanishga ta'sirini baholash hamda innovatsion infratuzilmani takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

ADABIYOTLAR SHARHI.

Hududiy investitsiya faoliyatini tahlil qilish, investitsiyalar samaradorligini baholash va barqaror investitsiya siyosatini shakllantirish masalalari xorijiy va mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan keng tadqiq etilgan. Xususan, investitsiya jarayonlarining nazariy asoslari, kapital oqimlarining hududiy rivojlanishga ta'siri hamda uzoq muddatli investitsiyalarning iqtisodiy natijalari John Maynard Keynes, John H. Dunning va Michael E. Porter asarlarida chuqur tahlil qilingan [1]. Ularning tadqiqotlarida investitsiyalarni jalb etishda institutsional muhit sifati, raqobatbardoshlik va resurslardan samarali foydalanish muhim omillar sifatida asoslab berilgan.

Investitsiyalarning innovatsion va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni, shuningdek uzoq muddatli iqtisodiy o'sish bilan bog'liqligi Joseph A. Schumpeter ishlarida innovatsiyalar va kapital qo'yilmalar o'zaro uyg'unligi nuqtayi nazaridan yoritilgan [2]. Hududiy iqtisodiyot va investitsiyalarni statistik modellashtirish masalalari esa A. G. Granberg, S. G. Glazyev va R. M. Nureev tadqiqotlarida hududiy rivojlanish, davlat tartibga solishi va investitsiya risklari bilan bog'liq holda tahlil qilingan [3].

O'zbek olimlarining ilmiy ishlarida hududiy investitsiya siyosatini takomillashtirish, investitsiya faoliyatining statistik tahlili va barqaror iqtisodiy rivojlanish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Jumladan, D. Q. G'ozibekov investitsiyalarni moliyalashtirish va samaradorligini baholash masalalarini yoritgan bo'lsa, Sh. Sh. Shodmonov hududiy investitsiya siyosati va uning iqtisodiy o'sishga

ta'sirini tadqiq etgan [4]. Shuningdek, A. O. O'rolov ishlarida hududiy investitsion salohiyatni oshirishda statistik tahlil va kompleks yondashuvning ahamiyati asoslab berilgan [5].

Shu bilan birga, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, Qashqadaryo viloyati misolida 2020–2024-yillar davridagi investitsiya faoliyatini rasmiy statistik ma'lumotlarni tizimli guruhlash va kompleks modellashtirish asosida baholash masalalari yetarli darajada chuqur yoritilmagan. Mazkur tadqiqot aynan ushbu ilmiy bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Tadqiqotda tizimli va kompleks yondashuv qo'llanildi. Qashqadaryo viloyatining 2020-2024-yillardagi investitsiya faoliyati rasmiy statistik ma'lumotlar asosida taqqoslama va dinamik tahlil qilindi. Shuningdek, normativ-huquqiy hujjatlar tahlili hamda iqtisodiy-statistik usullar orqali investitsiyalarning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik ta'siri baholandi.

TAHLIL VA NATIJALAR.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida Qashqadaryo viloyati ham dunyoning boshqa hududlari singari yakka holda rivojlana olmaydi. Shu sababli viloyat iqtisodiyotini rivojlantirish uchun jalb qilinayotgan investitsiyalar hajmini tahlil qilishda ularning nafaqat miqdoriy o'sishini, balki xalqaro iqtisodiy muhit ta'sirini ham hisobga olish zarur. Xususan, investitsiyalar hajmini baholash jarayonida umumiy tan olingan jahon valyutasi sifatida AQSh dollariga nisbatan milliy valyuta - so'm kursidagi o'zgarishlarni inobatga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur holat investitsiya ko'rsatkichlarining real iqtisodiy mazmunini ochib berishga xizmat qiladi.

1-jadval

2020-2024-yillarda Qashqadaryo viloyati hududlari bo'yicha asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiya ko'rsatkichlari (mlrd. so'm)

Hududlar	2020	2021	2022	2023	2024	2024-yilda 2020-yilga nisbatan o'zgarish (+,-)
Qarshi shahri	4650,3	5280,6	6150,8	7425,4	23120,6	18470,3
Qarshi tumani	1125,4	1350,8	1585,3	1890,6	4625,7	3500,3
Shahrisabz shahri	3250,6	3825,9	4350,4	4985,7	12140,8	8890,2
Shahrisabz tumani	980,6	1125,8	1380,4	1650,7	3950,9	2970,3
G'uzor tumani	2145,7	2480,6	3025,4	3580,9	9055,8	6910,1
Muborak tumani	2850,9	3285,4	3825,7	4680,6	9685,9	6835,0
Koson tumani	865,4	980,7	1125,9	1485,6	5210,5	4345,1
Kitob tumani	1025,6	1180,4	1425,8	1750,3	6150,4	5124,8
Chiroqchi tumani	945,8	1085,6	1250,9	1580,4	5025,2	4079,4
Yakkabog' tumani	985,7	1135,4	1365,8	1695,3	5625,1	4639,4
Qamashi tumani	895,4	1025,6	1240,3	1540,7	5195,8	4300,4
Nishon tumani	825,6	965,8	1180,4	1495,9	5140,6	4315,0

Mirishkor tumani	745,8	885,6	1085,3	1350,8	4350,7	3604,9
Kasbi tumani	785,9	925,4	1125,7	1425,3	4625,4	3839,5
Dehqonobod tumani	1050,6	1225,9	1480,4	1795,8	5780,3	4729,7

1-jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, 2020-2024-yillar davomida Qashqadaryo viloyatida asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar hajmi sezilarli darajada oshgan. Ayniqsa, Qarshi shahri, Shahrisabz shahri, Muborak va G'uzor tumanlari investitsiyalar hajmining yuqori o'sish sur'atlari bilan ajralib turadi. Bu holat mazkur hududlarda yirik sanoat, energetika va infratuzilma loyihalarining amalga oshirilishi bilan izohlanadi. Shu bilan birga, ayrim tumanlarda investitsiyalar hajmi nisbatan past darajada bo'lib, bu hududlarda investitsion jozibadorlikni oshirish, ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirish va xorijiy investitsiyalarni jalb etish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar zarurligini ko'rsatadi. Umuman olganda, Qashqadaryo viloyatida investitsiya oqimlarining hududiy tafovutlari mintaqaviy investitsiya siyosatini differensial va maqsadli yondashuv asosida amalga oshirish zaruratini ilmiy jihatdan asoslaydi. Mazkur diagramma Qashqadaryo viloyati tumanlari kesimida 2024-yilda asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar hajmining hududiy taqsimotini aks ettiradi. Diagrammadan ko'rinadiki, investitsiya ulushining asosiy qismi Qarshi shahri, Shahrisabz shahri, Muborak va G'uzor tumanlariga to'g'ri kelmoqda. Ushbu hududlar viloyatda sanoat, energetika va yirik infratuzilma loyihalari markazlari sifatida shakllangan bo'lib, investitsion resurslarning yuqori konsentratsiyasi bilan ajralib turadi. Ayni paytda Kasbi, Mirishkor, Nishon va Qamashi tumanlarida investitsiya ulushi nisbatan past bo'lib, bu holat ishlab chiqarish infratuzilmasining yetarli darajada rivojlanmaganligi, logistika imkoniyatlarining cheklanganligi va investitsion jozibadorlik darajasining pastligi bilan izohlanadi. Hududlar o'rtasidagi bunday nomutanosiblik viloyat miqyosida investitsiya siyosatini differensial va manzilli yondashuv asosida amalga oshirish zarurligini ko'rsatadi va quydagi diagrammada hosil bo'ladi.

1-rasm. Qashqadaryo viloyati tumanlari bo'yicha investitsiya ulushi va aholi jon boshiga investitsiyalarni kompleks taqqoslama tahlili (2024-yil)

Shu bois, Qashqadaryo viloyati va uning tumanlarida aholi jon boshiga investitsiyalarni o'zlashtirish darajasini tahlil qilish investitsiya faolligining hududiy nomutanosibliklarini aniqlash, investitsion resurslardan foydalanish samaradorligini baholash hamda mintaqaviy investitsiya siyosatini takomillashtirish uchun muhim empirik asos bo'lib xizmat qiladi. Mazkur yondashuv keyingi bosqichlarda Qashqadaryo viloyatida investitsiya faolligining tarkibiy va tarmoq kesimidagi chuqur tahlilini amalga oshirish imkonini beradi.

Diagramma natijalari shuni ko'rsatadiki, investitsiya oqimlarining bir necha tayanch hududlarda jamlanishi qisqa muddatda iqtisodiy o'sishni tezlashtirsa-da, uzoq muddatli istiqbolda hududlararo ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlarning kuchayishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli, investitsiya resurslarini taqsimlashda yuqori investitsion faollikka ega hududlar bilan bir qatorda, investitsion salohiyati past tumanlarda ham infratuzilma va innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA.

O'tkazilgan tadqiqotlar natijasida Qashqadaryo mintaqasida innovatsion infratuzilmaning rivojlanishi hududiy iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlashda muhim omil ekanligi aniqlandi. Innovatsion infratuzilma elementlari – ilmiy-tadqiqot markazlari, texnoparklar, biznes-inkubatorlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari tarmoqlari hamda moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari – yangi texnologiyalarni joriy etish va innovatsion faoliyatni rag'batlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ularning samarali faoliyati hududda innovatsion muhitni shakllantirish, yangi biznes loyihalarini rivojlantirish hamda yuqori texnologiyali mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirishga xizmat qiladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, Qashqadaryo viloyatida innovatsion infratuzilmaning ayrim elementlari shakllangan bo'lsa-da, ularning samaradorligini oshirish va o'zaro integratsiyasini kuchaytirish zarur. Xususan, ilmiy muassasalar, oliy ta'lim tashkilotlari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasidagi hamkorlikni kengaytirish, innovatsion loyihalarni moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish hamda startap tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish va innovatsion ekotizimni rivojlantirish orqali hududning investitsion jozibadorligini oshirish mumkin.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Qashqadaryo viloyatida investitsiya faoliyatining rivojlanishi hududiy investitsion muhit sifati, resurslardan foydalanish samaradorligi hamda institutsional omillar bilan chambarchas bog'liqdir. 2020–2024-yillar davomida investitsiya hajmlarining o'sishi kuzatilgan bo'lsa-da, investitsiyalarning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik natijalari hududlar va tarmoqlar kesimida notekis shakllanmoqda. Rasmiy statistik ma'lumotlarning tarqoq va fragmentar holatda taqdim etilishi investitsiya jarayonlarini kompleks baholashni murakkablashtirmoqda. Shu bois, mavjud investitsiya siyosatini yanada tizimlashtirish va uzoq muddatli kapital qo'yilmalarining samaradorligini oshirish zarurati yuzaga kelmoqda. Qashqadaryo viloyatida investitsiya faoliyatining samaradorligini oshirish maqsadida investitsiyalarni baholashda kompleks yondashuvni joriy etish, ya'ni

ularning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik natijalarini yagona indikatorlar tizimi asosida tahlil qilish maqsadga muvofiq. Hududiy investitsiya siyosatini shakllantirishda rasmiy statistik ma'lumotlarni tizimlashtirish, guruhlash va modellashtirish mexanizmlarini kuchaytirish lozim. Qashqadaryo mintaqasida innovatsion infratuzilmani rivojlantirish hududiy iqtisodiyotning modernizatsiyasini ta'minlash, yangi ish o'rinlarini yaratish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish hamda iqtisodiy o'sishni jadallashtirishga xizmat qiladi. Shu sababli kelgusida innovatsion infratuzilmani rivojlantirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish, ilm-fan, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini mustahkamlash hamda innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kengaytirish muhim strategik vazifa hisoblanadi. Shuningdek, uzoq muddatli va yuqori samarali investitsiyalarni jalb etishga yo'naltirilgan ustuvor yo'nalishlarni aniqlash hamda resurslardan optimal foydalanishni ta'minlash hududning barqaror iqtisodiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Dunning J. H. *The eclectic paradigm of international production: A restatement and some possible extensions*. – Journal of International Business Studies, 1988. – Vol. 19, No. 1. – P. 1–31.
2. Granberg A. G. *Osnovy regionalnoy ekonomiki*. – Moskva: GU VShE, 2006. – 495 s.
3. G'ozibekov D. Q. *Investitsiyalarni tashkil etish va moliyalashtirish*. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2018. – 356 b.
4. Keynes J. M. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. – London: Macmillan, 1936. – 403 p.
5. Nureev R. M. *Institutsionalnaya ekonomika*. – Moskva: Norma, 2010. – 432 s.
6. Porter M. E. *The Competitive Advantage of Nations*. – New York: Free Press, 1990. – 855 p.
7. Schumpeter J. A. *The Theory of Economic Development*. – Cambridge: Harvard University Press, 1934. – 255 p.
8. Shodmonov Sh. Sh. *Hududiy investitsiya siyosati va iqtisodiy o'sish*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 280 b.
9. O'rolov A. O. *Hududiy investitsion salohiyat va barqaror rivojlanish*. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020. – 244 b.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. *"Investitsiya muhitini tubdan yaxshilash va mamlakat iqtisodiyotiga investitsiyalarni keng jalb etish chora-tadbirlari to'g'risida"* PF-5621-son Farmoni. – 10.01.2019.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. *"Investitsiyalar va tashqi savdo faoliyatini rivojlantirish tizimini takomillashtirish to'g'risida"* PF-6097-son Farmoni. – 28.10.2020.
12. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. *Qashqadaryo viloyatining investitsiya faoliyati bo'yicha statistik to'plamlar (2020–2024 yy.)*. – Toshkent.